

HISTÒRIA DE LA CASA A CATALUNYA

Àngel Bosch i Lloret

Professor de l'IES Celrà

L'antiguitat tardana

Després de la divisió de l'imperi que va fer l'emperador Teodosi, a occident, el nou emperador Honori i els tots els que el van succeir, ja no van aconseguir controlar mai la totalitat del territori, que es va anar desintegrant, fins a desaparèixer formalment la part occidental de l'imperi l'any 476.

A Hispània, el 409 es van viure les invasions dels alans, vàndals i sueus. Incapaç de contenir aquests pobles, l'imperi va confiar als visigots, un poble federat que es va establir com a regne a Tolosa, la missió de control del territori. Això va fer possible que la Tarraconense es pogués mantenir relativament al marge dels efectes dels saquejos dels pobles bàrbars. Aquesta situació de teòrica dependència de Roma es va acabar quan, desaparegut definitivament el poder imperial occidental, els visigots van afermar la seva presència a la Península, sobretot després de ser derrotats pels francs a la Gàl·lia, de la que només van conservar la Septimània, a la zona mediterrània.

5.1. Un exemple d'habitatge rural en petits poblats rurals: El Bovalar (Seròs, Segrià).

A finals del segle V es va construir una gran basílica damunt d'un petit turó, en el marge esquerra del riu Segre, enfront de l'actual població de Serós. Des del cim es tenia vasta panoràmica de la zona de confluència dels rius Segre i Cinca. L'objecte de la construcció era la de servir de centre de cristianització de tot aquell vast territori, ocupat per diferents vil·les.

Dos segles més tard, una part de la població de la zona, descendents de la força de treball, esclaus i lliures, alliberada per les velles vil·les romanes, va cercar recés al costat de la basílica, aixecant un poble que per la seva situació recorda a la dels poblats prehistòrics i protohistòrics que es trobaven en altres turons molt propers, com Carretelà o les Roques de Sant Formatge. Era un petit establiment rural situat damunt una talaia natural, per sota de la qual s'estenien els camps de cereals i hortes que actualment han estat substituïts pels fruiters, que en terrasses artificials, creixen per tota la vessant del turó. El poblat va tenir una curta durada ja que un incendi el va destruir completament, coincidint amb el final del regnat d'Akhila i l'inici de la dominació islàmica. L'incendi, per altra part, ha permès que es conservessin en el seu interior la major part dels béns dels seus ocupants, mostrant, d'aquesta manera, tots els útils i instruments que hi havia a l'interior de cada casa.

Després de què les trinxeres de la recent Guerra Civil posessin al descobert part de les seves estructures, es van iniciar les primeres excavacions, entre 1943 i 1967, dirigides per R. Pita Mercè i L. Díaz Coronel. Més recentment, entre 1976 i 1987, l'Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona (Palol, 1989) va reempendre els treballs d'excavació i va deixar el lloc preparat per a ser visitat.

L'origen del poblat es troba en la fundació d'una gran basílica paleocristiana, de grans proporcions (26 x 12 metres) de finals del segle V, que devia tenir una influència, potser com a centre parroquial, sobre un ampli territori. Al seu entorn, i al seu subsòl, es va utilitzar durant els segles següents com a necròpolis, amb enterraments en sarcòfags en un sol bloc de pedra, i altres amb lloses de pissarra o calcària.

La construcció de la basílica presenta una molt bona factura, amb blocs tallats de roca calcària, i amb una coberta de *tegula* romana. Probablement l'element més important és una piscina baptismal, envoltada per sis columnes que sostenen un baldaquí, utilitzant elements de construcció de tradició clàssica. A més, l'excavació ha permès rescatar alguns objectes litúrgics procedents d'importacions mediterrànies, com un incenser, un gerret o una creu de bronze.

Al costat de la basílica es van aixecar ja al segle VII un poblat de petites cases, algunes d'elles adossades al temple. La disposició de les cases de Bovalar no segueix un traçat planificat prèviament, sinó que sembla que el poblat va anar creixent apinyat a la basílica, adoptant-se solucions a les situacions que es donaven a mesura que anaven arribant nous pobladors. Enfront de la façana sud del temple, per a distribuir les cases s'hi va dissenyar una petita placeta a la que s'obren un petit grup d'habitatges. Un petit carreró comunicava amb una altra plaça més gran, situada més al sud, on se n'obren un altre conjunt, que comparteixen el mur del fons amb el tancament del poblat per aquesta banda.

Les cases contrasten per la seva modèstia amb la basílica, tant per les seves reduïdes dimensions, com per la simplicitat de la seva construcció. Destinades a unitats familiars, consten de dues o tres estances, a vegades agrupades amb un corredor o pòrtic transversal que forma una entrada comuna entre elles, fet que recorda la disposició d'un grup de cambres en una ala, entorn d'un pati central, d'una vil·la romana.

L'incendi que va posar fi al poblat ha permès que es conservessin al seu lloc tots els objectes que formaven el mobiliari de cada casa. Als peus dels murs es troben els estris que anaven penjats a les parets: les eines del camp, les sivelles dels cinturons, els arnesos dels cavalls. El foc, sobre una base refectòria, conservava al seu voltant

les olletes negres i, fins i tot, alguns aliments, com un tortell amb grans de mill, els ossos de bous, xais o porcs, pinyols de fruits, aglans, etc... Dins d'una sitja ben tapada hi havia guardats els cereals, i amb grans recipients en forma d'àmfora l'aigua, el vi i potser l'oli. En un racó, el molí rotatori de tradició romana, destinat a moldre els cereals per a preparar coques, tortells o sopes. A totes les cases el mateix utilatge: instruments per a teixir, per a cardar la llana i filar; i d'altres per a treballar el camp: falçs de dos o tres tipus, destrals i podadores.

A fora, en espais col·lectius, hi havia el molí d'oli (i potser també utilitzat per al vi), i un gran celler on els arcs de ferro recorden l'existència de botes posades damunt d'ampits paral·lels per evitar que reposessin directament sobre el sòl.

Una de les cases més grans és la que està adosada a l'extrem est del mur sud de la basílica. Presenta una planta de forma gairebé quadrada, d'uns 60 m² de superfície, dividits en tres estances. L'entrada donava a una primera estança, lloc destinat al treball domèstic i potser per estabular algun animal, però també amb funcions de vestíbul, per a comunicar les altres estances: al fons, es trobava un petit rebost, on es guardaven els aliments i les eines del camp, i a la dreta la cambra principal, amb un fogar i una sitja, lloc de reunió, d'alimentació i de repòs.

Els murs estaven fets amb un sòcol de vàries filades de pedres, unides amb fang, continuat per paret de tàpia. La coberta a una o dues vessants estava realitzada amb elements vegetals recoberts amb fang. Totes les cases eren d'una sola planta, i probablement la porta era la seva única obertura.

El Bovalar ens mostra la persistència de les tradicions populars d'origen prehistòric en el poblament popular del territori a la fi de l'Imperi Romà. Probablement moltes d'aquestes tradicions s'havien mantingut poc alterades entre els treballadors de les vil·les, on havien continuat mantenint formes d'organització comunal. La construcció de la basílica mostra, però, com la tradició romana es mantenia plenament en els grans edificis religiosos.

Aquesta simplicitat constructiva la trobem en els altres poblats coneguts de la mateixa època, com el poblat fortificat del Puig Rom (Roses, Alt Empordà) (Palol, 1999), de finals del període visigòtic, situat en els primers contraforts de la serralada de Roses, a uns 230 metres d'altitud, en una posició de domini sobre el golf i la plana. Presenta una muralla que encercla el recinte, amb una única entrada pel costat de llevant, el de més fàcil accés, protegida per dues torres quadrades exteriors, més una tercera separada uns 15 metres.

A l'interior, només s'han conservat les cases adossades a la muralla, que les ha protegit de l'erosió. La zona excavada permet descobrir cases similars a les de Bovalar, de formes rectangulars o trapezoïdals, formades per 2 o 3 estances, amb fogars a les estances principals. Les sitges eren molt nombroses i es trobaven escampades per totes les estances, a vegades intercomunicades entre elles. Un carrer interior organitzava la comunicació entre les diferents cases.

El Puig Rom sorprèn per la seva situació defensiva, en contrast amb la perduració del poblament a la plana. Sobretot si considerem que el seu poblament humà no era militar sinó format per pagesos, ramaders i pastors, tal com es desprèn de les variades i abundants troballes d'utilitatge de ferro per a treballar el camp (aixades, rascletes, podalls, falçs), la fusta (destrals, tenalles, gúbies), el metall (cassoletes de fonedor) o el teixit (cardadors de llana). També apareixen útils de pesca (hams i ploms de xarxa), de mòlta (molins circulars) o altres d'ús domèstic (ganivet). Per contra, només s'ha trobat una única arma, un tetraèdre de punxa, extrem de llança que s'utilitzava per a parar la cavalleria.

La seva situació ha estat relacionada amb les lluites internes entre la noblesa visigòtica, com la rebelió del comte Paulus. Però tot i això, no deixa de ser un poblament excepcional dins l'antiguitat tardana. El seu final, com a Bovalar, està en relació amb la conquesta àrab i la fi del regne visigòtic.

Bibliografia

Aquilué, J.; Dupré, X.; Massó, J.; Ruiz de Arbulo, J. (1991): *Tarraco. Guía Arqueológica*. Tarragona.

Arce, J.(1988): *España entre el mundo antiguo y el mundo medieval*. Alianza Editorial, Madrid.

Barrasetas, E; Martin, A.; Palet, J.M. (1992): “Les ocupacions d'època romana i medieval de l'Aiguacuit (Terrassa)”. *Tribuna d'Arqueologia 1990 – 1991*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 115 – 122.

Chavarría, A. (1998): “Els establiments rurals del llevant de la Tarraconesa durant l'antiguitat tardana: transformacions arquitectòniques i funcionals”. *Annals de l'Institut d'estudis Gironins, XXXIX*, pp. 9 – 30.

Clariana, J. F.; Prevosti, M. (1994): “Un exemple de ruralització de l'antiguitat tardana: la vil·la de Torre Llauder”. *III Reunió d'arqueologia cristiana – hispànica*, Maó, 1988, Institut d'Estudis Catalans, pp. 117 – 126.

Diversos Autors (1997): *Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant (segles IV – XIX)*, Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra, 4.

Enrich, J.; Enrich, J.; Pedraza, L. (1995): *Vilaclara de Castellfollit del Boix (el Bages). Un assentament rural de l'antiguitat tardana*. Ed. Arqueoanoia, Igualada.

Guardia, J. (2000): “El Collet de Clapers de Segués: un hàbitat alt-medieval al Solsonès”, *I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya 1998, Actes*, pp. 228 – 241.

Gurt, G.M. (1999): “Les ciutats i l'urbanisme”, a *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre les segles IV i IX*, Enciclopèdia Catalana, pp. 63 – 76.

Nolla, J.M. (1987): *Girona Romana. De la fundació a la fi del món antic*. Quaderns d'Història de Girona.

Ojuel, M.; Santacana, J. (1993): *De pagans a cristians. El cristianisme primitiu a Catalunya (ss. IV – V)*. Biblioteca bàsica d'Història de Catalunya. Ed. Barcanova, Barcelona.

Palol, P. (1989): *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Generalitat de Catalunya.

Palol, P. (1999): “Castre de Puig Rom”, a *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre les segles IV i IX*, Enciclopèdia Catalana, pp. 158 – 159.

Palol, P. (1996): “La Baixa romanitat i l'etapa visigòtica”, a *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans, I*, Ed. Enciclopèdia Catalana, pp. 379 – 399.

Riu, E. (1993): “Barcelona, de ciutat romana a la capital comtal (segles VI – X)”, a *IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola, II*, Alacant, pp. 23 – 30.